

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Manuale parochialium sacerdotum

[Köln], [um 1492]

[urn:nbn:de:bsz:31-293399](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-293399)



1. Augusti viii. 1493
Qui in p[ro]p[ri]a p[ar]entib[us] reuerentia
ad quam gustat sapientia
In ad corde h[ab]ita p[ar]tem et matris
Anam nec genitib[us] patris et matris
t[ame]n obtinuit. Et p[re]cipit ut filij
honore p[ar]entes q[ui]nto pietatis
videlicet ad in necessitatib[us] eor[um] p[ro]uidendo

1493

1. Augusti viii. 1493

1. Augusti viii. 1493
Nihil certe delectabili[us] q[uam] in a[n]i[m]e
domini q[uam] pura oratio dicitur de corde
fidei.

in g[ra]tia

Quid ego sunt paupes quib[us] datur
an[im]e lazari nostri p[er]i quod de terra
ad alij migramus.

Ecce pauper an[im]e d[omi]n[u]m n[on] habet
q[uod] uoluit // Sed an[im]e p[ro] te d[omi]n[u]s orat.
Inq[ui]t ad d[omi]n[u]m clamat / d[omi]n[u]s m[er]it[u]m an[im]e
ad h[ab]ere fide[m] in te p[ro] me
Nam ip[s]e misericordia qua[m] q[ui] facit paup[er]i
deus miseret filia p[er]is d[omi]n[u]s eum
liberando.

Quintus sept[ua]gento h[ic] no[n] p[ar]te n[on] n[on] n[on]
quod tibi n[on] n[on] p[er] n[on] n[on] n[on] n[on] n[on] n[on]

1. Augusti viii. 1493

Gregorius

Et ego id uult si sit p[er]ior ut corrigat
Si sit hoc ut p[ro]claret

Augustus

Quis laborat qui bene p[ro]bit

Adh. f. 1. (Carobus, de val. missae pro def[un]ctis)
Basel. Herb. Turres.
(1493)

**Manuale parrochialium
sacerdotū multū perutile**



(4)

Capitula in isto libro

contenta sunt ista

De sancta synodo caplm	primū
De sacramento baptismatis	ij.
De sacramento confirmationis	iiij.
De sacramento altaris	iiij.
De sacramento cōfessionis	v.
De sacramento ordinis	vi.
De sacramento matrimonij	vii.
De sacramento extreme vncōnis	viiij.
De negotijs 2 officijs clericorū	ix.
De immunitate ecclesiarū 2 rez ad eas pertinētiā	x.
De obseruatione ieiuniorū	xi.
De festiuitatibus	xii.
De bisexto	xiiij.
De die pasce	xiiij.
De ieiunijs quatuor tempoz	xv.
De sententia excōmunicatiōis	xvi.

Manuale curatorū

Monia ex quorundā

simpliciu ignorātia sacerdotū aliqui qdā sunt q̄ vergere
pnt in suay z aliaz piculū aiay. Hoc eis sub breuitate
norauim? Nō vt ipi occasione istoz in aliq̄ obligent de
nono. sed vt his q̄ agere debent simplr informetur

Caplm̄ p̄mum de sancta synodo

Sacerdotes igit̄ ad sanctā synodū profecturi debent aduertere
vtrū aliq̄ in ipoz prochijs sint infirmi. z eos (anteq̄ iter arrip̄s
ant) visitare. z facere circa eos qd̄ faciendū est p̄ eoz aiay salus
re. Venientes aut̄ ad synodū honeste z religiose dnt se in oibus habere.
z hospitia honesta petere. vt de laudabili p̄uersatōe edificari valent h̄
vidētes z deū in ipis glorificare. Si q̄s at̄ illoz (q̄ dnt synodo interesse
aliq̄ v̄gēte nccitate p̄ditus) venire nō potuerit. nihilomin⁹ sollicit⁹
sic z intene⁹ q̄ p̄ aliquē discretū de his q̄ interfuerūt synodo acta syno
di sibi referant. Ingressi aut̄ synodū taz sermone q̄s alia q̄ ibi dicuntur
auscultare dnt tranquille pacifice z q̄ete. z m̄ adata ibidē facta ex diligēs
ri sollicitudine memoriē retinere. z tpe debito executōni m̄ adare. z quib⁹
q̄ eps exeat (nisi v̄gēs cogat necessitas) de synodo nō exire

Caplm̄ scdm̄ de sacramento baptismatis

Primum z oia alia sacra cū honore maxio z reuerētia s̄ cele
branda z cū magna cautela. maxie in platōne verbor. in q̄bus
tota vis sacri consistit. vt cū aliq̄s baptizat dicat. Ego baptizo
te in nomine patris z filij z spiritus sancti. Debent etiā laici a sacerdotib⁹ instrui
q̄ in necessitatis articulo pnt z debent baptizare. q̄s caute integre et dis
tincte predicta verba. scz ego baptizo te zc. debeat ex̄pmere in vulgari
suo. Coniuges aut̄ (q̄ infantem p̄puz in tali periculo bona fide bap
tizauerint.) poterint nihilominus postea intrepide matrimonio suo vti
Ite postq̄ infantis caput natum fuerit. si de morte timēs obstetrix vel
alia persona baptiset eū. fundendo super caput eius aquā dicens Ego
baptizo te in nomine patris. zc. hunc credimus esse baptizatum. Si au
tem manus vel aliquod membrum prius nasceretur z baptizaretur. nō
credimus in hoc casu baptismum esse perfectum. Interrogandus au
tem est laicus a sacerdote. qui in necessitate paruulum baptizauit. si bap
tizando omnia verba ista. scilicet. Ego baptizo te in nomine patris et
filij z spiritus sancti plene expresserit in latino vel vulgari. Si autēz p̄p
uulus sic a laico debito modo baptizatus. tunc supra sacrum fonte z est
a sacerdote crismate in vertice inungendus sine immersione z prolato ne
predictoz verbor. scz ego baptizo te zc. sunt tū omnia alia que ibi solēt
fieri diligenter explenda. Si vero dubiū fuerit vtrū puulus sic bap
tizatus. tūc p̄sbiter immergendo puez debet dicere in hūc modū. Si bap
tizatus es non rebaptizo te. sed si non es baptizatus. ego baptizo te in no
mine patris et filij z spiritus sancti. Ad leuandum puerum de sacro
fonte pauci autem patrum sufficiunt. vt pote duo vel tres. et vnus in cō
firmatione. propter impedimenta matrimonij. Quia itaq̄ duo sacra

Manuale

menta sicut adeo valida quod sine canones impediunt matrimonium contrahendum. et dirimunt iam contractum. Et quoniam sine canonicis institutoribus postquam coniuges sunt una caro effecti. altero eorum de baptismo pueri eleuare. alter sicut miter (licet enim non eleuet) sit paterinus. sufficit quod alter illo infante teneat in baptismo. Paruuli autem quod cito fieri potest deferendi sunt ad ecclesiam baptizandi. nec propter paternos aliunde forsitan congregandos vel alios de causa est eorum baptismus deferendus. ne ob longam moram absque baptismo aliquo casu moriantur. Crisma autem infantium munda habenda sunt et noua. et tam magna. ut in ipsis puer totum inuoluatur. ne alij panni lineantur. quos matres eorum non debent retinere. sed ad ecclesiam deferant quoniam primo missam audire sicut puer perij tempore summario quod solummodo in ecclesiam sum de lent cedere. ob baptismalis sacramenti reuerentiam. Sacros autem fontes debent semper tenere presbiteri cooperatos et sera firmatos. et eorum aquam frequenter inuolare. ut ipsius aque corruptio deuotionem cuiusquam non diminuat aut etiam scandalizet. Sacrum crisma cum oleo benedictio debet sub dilecti genti custodia clauis custodiri. sicut statuit Innocentius tertius in consilio generali. Illi vero (quod in die cene vel alio mittunt ad ecclesiam cathedralem ubi sacrum oleum vel crisma petit) mundi et honesti debent esse. ne scilicet indigni sint res tam sacras deferre et securi ne in aliquo sacramentis hominibus tancur. Et sint discreti. ut sciatur discernere ubi crisma seu oleum sit ponendum. et quod caute in uia et in hospitibus sit seruandum.

Capitulum tertium de sacramento confirmationis

Sacerdotes aduentum episcopi uisitationis presentis debent coram episcopo populum et illos marie) quod ipsius consilio indigent ad audiendum) debet dei et confirmationem suscipiendam uocare. Adulti uero (quod) christi mandati sunt) debent prius profiteri. et portare secum bendellos mundos et laicos. et eos iam confirmari ad minimum per triduum die ac nocte deferre. nec crisma possit alijs panis tangi. Bendellis autem et fronte loris in tali mundo loco et honesto aqua fundenda est. ubi nequeat) uocari. Res autem si fieri) debent hoc sacramentum seipsum recipere. et non debent suscipere nisi semel. Et quod) puuli non merito confirmantur. donec habeant memoriam) perentem. ne processu temporis an sint confirmati. ignorantes se faciant) denuo confirmari. Veruntamen quos episcopi baptizant statim post baptismum confirmant. Quapropter de his iam adultis (quoniam) sunt confirmati) non conuenit dubitare. Etiam in confirmatione possunt (qui uolunt) sibi nomina mutare.

Capitulum quartum de sacramento altaris

Sacerdos ministrans quoniam euangelium legere debet benedictionem petere debet ab episcopo si presens fuerit. Et quod) hostia sit integra et absque macula et quod) uinum purum et sine fecibus debet attendere diligenter. et ne aqua) omittatur. De hac uero sufficit infundere in calicem) uinam guttam) quam infundit) debet aqua infundere (quod) absque) sacerdos amiserit. debet) aduerterit aqua apponere. dum) hoc faciat) an) secatorem. Si uero) pacta) secat) rione hostie nec uinum nec aquam) inuenit. debet) statim) uinum) infundere et tunc incipere) sacerdotem a) Simili) modo) et) sicut) more solito) cetera) seque) da) Sacramentum autem) et) presens) debet) sacerdos legere) antequam) celebrat. An) absolu) tionem) autem) sacerdos non debet) celebrare) si) scierit) ex) coicato) coicauerit) non

Curatorum

confesso. In numero autem collectarum in missa dicendarum et prefationum. et modo se habendi ad altare et homini congruit. ut sue cathedrali ecclesie presbiter se reformet. Debet etiam ut clericus in missa ministras. vel qui legit eplam cappa clausa vel suppellicio sit indutus. Si quis vero presbiter demoniacus (quod deus auerreat) furiosus lunaticus vel morbum caducum paries aut leprosus efficiat. celebrare non debet ulterius episcopo inconsulto. **Notandum** autem solus demoniacus secundum quosdam doctores an plenam liberationem nunquam debet missam celebrare. Secundum alios vero in nullo tempore etiam si plene fuerit liberatus. **Furiosus** quibus et lunaticus et qui morbum caducum patiuntur (si iste passiones eis raro accidunt. et absque spume eiectione ac vocis confuse emissionem possunt de sui episcopi licentia celebrare. ita tamen quod iuxta se habeant alius sacerdos. qui cepta officia suppleat si ipsi defecerint. et si ad terram collidatur. Si autem eis frequenter accidunt iste passiones. vel etiam raro. sed cum spuma et voce confusa. debent omnino cessare ab officio missae. **Leprosus** tamen quod incurabile morbum habens postquam de lepra est purgatus celebrare non debet. **Porro** si postquam sacerdos inceperit. et igitur et sanguis per nares eius eruperit. vel alius homini casus ei acciderit. ponat signum de cera super decem quas dicebat quoniam casus ille sibi accidit. **Resistente** vero sanguine. naribusque cum manibus sub silentio loris. ad signum cere redeat. et procedat. mutatis tamen prius vestimentis sacerdotibus et panno altaribus. si qui sint super quos ceciderit sanguis eius. **Si** autem propter homini sanguinis eruptionem ipse moreretur. possent alius sacerdos explere quod iste dimiserat inexplerum a signo in quo prius dimiserat inchoando. **Qui** autem dicit sacerdos **Qui** pridie quam pateretur et. pollicem et indicem utriusque manus cum palla altaris tergat. **Qui** postquam hostiam super altare acceperit eam in altum non eleuet. donec dixerit. **Haec** enim corpus meum que verba distincte deuote et attente sunt proferenda. **Infractione** vero hostie cauendum est sacerdotibus ne digitis nisi pollice et indicem tangant eam. **Post** assumptionem domini corporis bis vinum super digitos et calicem est sumendum. ne aliquid de sacramento possit in ore presbiteri vel in calice remanere. et tunc si fieri poterit ab expucendo est salicis tulum abstinendum. **Alioquin** in tali loco expucendum est qui sit mundus et honestus ubi spiritus nequeat perculari. **Sane** si musca vel aranea ceciderit in calicem. ita quod vix sine vomitu aut corporis periculo sumi possit. sumatur sanguis et aranea efficiat in vase mundo. et vino super ipsam fuso abluatur. et ablutio a sacerdote vel ab alio bona conscientiam habente sumatur. et postea aranea vel musca in sacrario comburatur. **Verum** si quid de sanguine domini ceciderit super corporale vel palla aut super sacrum aliquid indumentum fugenda est pars sanguinis tincta. et diligentissime abluenda. et ablutio prima et secunda a sacerdote sumenda est. alie vero in sacrario sunt fundende. **Pars** autem panni predicti (qui sanguine christi tincta est) secundum quosdam abscondenda est. et sicut iam dictum est loca per reliquias est referenda. et super illam scriptura homini seruanda est. **Super** pannum istum cecidit sanguis domini nostri ihesu christi. **Si** autem super aliud indumentum vel pannum benedictum ceciderit sanguis christi. sugatur pars tincta et abluatur. et ablutio sumatur a sacerdote ut superius. et illa pars tincta in sacrario comburatur. **Si** vero in terram vel lignum vel lapidem ceciderit. lingendus radendus et extergerendus est locus ille. **Et** pannus in aliquo loco abscondito reponendus est.

Manuale

Calix aut post missam est p̄ano inuoluendus. quē nō tractēt ministri altaris (q̄ nō sunt subdiaconi) manu nuda. Ampulle vero in misterio altaris decētes et operculū hñtes integre sunt habēde. et mūdissime referuande. q̄s esse ligneas nō decet. et ad vim tenēdum cupreas esse nō cōuenit. ne in ipsis aliq̄tenus corumpant. Altari vero magna ob reuerentiā saluorū ibidē cū angelis indubitatē exēntis quē scūq̄ missay solētia a p̄sbiteris celebrant. **Sec̄** in altari (in q̄ ara est enormiter fracta) celebrandū nō est ep̄o in cōsulio. Altaria vero portatilia dñt esse tā magna vt calix et hostia totalit̄ collocari possint sup̄ ea. et nō sup̄ lignū si in ipso altare h̄mōi sit figillatū. **De** et̄ altaria mūda a rebus araneis et puluere et ab alijs imūdicis p̄seruari. **Nō** em̄ decet sordes aut indecētia negligere. q̄ et̄a dedecēt in nō sacris. **Et̄a** altaria decēt s̄s ordinandā da s̄m ecclie facultatē. **Ornamenta** quoq̄ ecclie nō nisi v̄sib̄ ecclie sc̄is s̄ applicāda. **Sunt** et̄a (postq̄ nūntis vetusta fuerint) cōburēda. **Antiphamina** q̄ altaris et indumēta sacerdotalia mūda et integra s̄ h̄nda. p̄cipue corporalia et pale. **Nec** at̄ sine appositione pannoy non tñ sel̄ in anno. sed q̄rens cōuenit in vase mūdo ad hoc (si fieri p̄r) specialit̄ deputato lauāda s̄ ab aliq̄ virgine honesta vidua vel matrona. **Corporalia** lauāda s̄ a p̄sbiteris tñ vel clericis in vasis ad hoc deputat.

Quid si aliq̄ necessitate v̄genti impediēte ad plenū lauari non possint ab aliq̄ muliere. **Rū** detur q̄ p̄mo sacerdotes lauent ea cū aqua sacrorario infundēda. **Deinde** tradat̄ ea alicui de mulierib̄ sup̄dictis lauāda. **Porro** q̄dem in ramis palmarū. et deinde p̄ totā illā hebdomadā affectuose et attente pplm̄ eoy ammonēat sacerdotes ne in die pasce cōmunicēt in aliq̄ pctō mortali exēntes. nec et̄a in volūtate peccati mortalis. q̄ siq̄dem est mortalis. **In** die vero pasche instat̄ et diligēt̄ pplm̄ inducāt ne cū impetu et festinatōe. sed mature et tempestiue humilit̄ ac deuore accedāt ad dñici corpis p̄cipiendū sacramētū. **Congruū** est et̄a et securū. cū cōicauerit ip̄e p̄ls. vt vinū et (vbi p̄mode stat) ad pariter bibendū porrigat. ne aliqd̄ de sacramento in ore eius valeat remanere.

P̄m aut̄ corpus dñicum in loco eminēt̄ decenti honesto et mundo. et sub clauē speciali. vel locetur in pixide mundissima et honesta. et s̄m fastidat̄ ecclesie preciosa. et debet saliter custodiri ne ad illud manus temeraria extendi valeat ad aliqua nepharia exercēda. **In** predicta vespro pixide pannulus mundus et albus est habendus. vt sacramētū misericordie possint cautius adunari et loco et tempore sumi. **De**lent p̄terea p̄ochiani a p̄sbiteris ammoneri. vt v̄bicunq̄ deferri vident corpus christi statim iunctis manibus et flexis genibus debitam et deuorant et exhibent reuerentiā suppliciter adorando quod cū sacerdos defert ad infirmum caute reuerēt̄ mature et deuote debet ferre dicendo psalmos aut canticum graduum vel h̄mōi. et cū lumine et aqua b̄ndicta et cāpanula p̄cedētibus. vbi et q̄n p̄mode potest obfuar̄.

Capitulum quintū de sacramento cōfirmationis

Aligenter debet attēder̄ sacerdos q̄ p̄ochiani sui om̄es et̄a habēt̄es ad minus semel in anno p̄firantur. **Sacerdotes** autē

Curatorum

audiendo confessiones humili vultu et oculis ad terram defixis audire debent et precipue mulierem. Et monere confitentem confiteri integre atque pure, alioquin ei dicat confessionem non valere ad salutem. **I**nter gra autem ideo dicimus, quoniam vnicum peccatum mortale voluntarie retentum sufficit ad eternam damnationem. Cauere autem debent sacerdotes ne confessiones duorum simul audiant, nec confessionem alicuius etiam metu mortis reuelent. **S**ciendum est quod peccatum in penitentiali iudicio detectum reuelauerit, non solum a sacerdotis officio deponendus est, verum etiam ad agendum perpetuam penitentiam in arcum monasterii est detrudendus. **S**acerdos autem (a quo prophanus suus petit licentiam confitendi alii sacerdoti discretio) debet concedere, ne licentia negata occasio fiat ei remanendi in peccato. **D**ebent etiam sacerdotes ecauari, ne penitentiam iniungant mulieribus coniugatis, propter quas viri casus suspectas habeant de violatione thori maritalis. **I**n confessionibus est etiam sacerdotibus cauendum, ne aliquid erigant pro spibus audiendis ne pauperes oblationem non habentes a confessione occasione huius rei retrahantur. **I**tem missae celebrande non sunt pro penitentia nisi presbiteris iniungende, ut in hac parte omnis spes auaricie deuitetur, sed alio modo sunt iniungende penitentiae faciende. **C**auendum est etiam sacerdotibus ne a peccatis episcopi reseruari aliquem absoluant, nisi super hoc habeant licentiam specialem, sed tales casus reseruent illis qui habent episcopi potestatem. **Q**uoniam autem multi sunt nimis rudes suis confessionibus faciendis, et ideo instruendi sunt publice ab eorum sacerdotibus in principio quadragesime, quomodo sit confessio facienda, videlicet ut cum humilitate et reuerentia ad sacerdotium accedant, et flexis genibus iunctis manibus et capite velato si mulieres sunt, confiteantur in hunc modum. **C**onfiteor deo et beate marie virgini et omnibus sanctis et tibi patris, quia peccavi nimis in tali et in tali peccato, et taliter et toriens et in tali loco, necnon in tali tempore, et propter coadiutores. **M**ulieres vero sunt instruende ne ante faciem sacerdotis sed ad latus eius se collocent, ne in faciem videant, quibus cum audiunt confessores, tam honeste religiose et tam sancte debent eas audire, ne pro celestis (quod videtur in abscondito) in aliquo offendat. **I**nquirentes autem presbiteri de peccatis curam debent diligenter adhibere et cautela inquirendi studiose, et sigillatim vicia vitata, inusitata vero nisi a longe, et per aliquam circumstantiam, sic ut expritis vicium illud (de quo confiteor) de materia confitendi, in expritis vero non debet occasio intelligendi quod sit huiusmodi peccatum. **I**tem ad audiendum confessiones eligendus in ecclesia locus tam celsus et patens ut ab omnibus possit videri confessor, ne de loco sancto suspecto scandalum aliquod aut suspitio oriatur. **C**auendum est confessionibus, ne a confitentem requerant nomina personarum cum quibus peccauerit, sed circumstantias tantum quae faciunt ad grauationem peccati, quia sine his de peccati quantitate debent iudicare non possunt. **P**oterunt autem in peccatorum inquisitionibus istomodo procedere, nisi habeant praemambus meliorem. **D**e superbia sic. **F**estisti aliquid vel dixisti aliquid pro laude seculi habenda vel pro honore seculari. **P**lacuit tibi vanas ornatus in capite tuo, aut in vestibus, aut equitatura, sicut sunt coronule de floribus, aurifrigium, calcaria, peccatoralia deaurata, et huiusmodi vanitatem habentia. **I**mpugnanti scilicet

Curatorum

exterius debet respicere si in ipsis aliquod indecens habeat aut enorme quod ipsos celebrantes posset postmodum impedire. quod si habuerit ordinari non debent.

De sacramento matrimonij

Capitulum vij.

Am destina matrimonia id est sine pluri idoneo testu & de nuntiatione debita contracta. sub pena excommunicationis penitus inhabent. Sub pena excommunicationis & suspensionis sacerdotibus inhabetur. ne muliere (cuius vir absens est) presumat alteri matrimonialiter copulare. donec certissime de morte viri per testes idoneos constet. Idem seruandū est de viro cuius vxor absens est. Vnicuique enim pene ille subiiciendus est. qui vxorem leproso alicuius ipso viuente alteri viro. & ille etiam. q̄ aliquos ante annos nubiles. id est ante q̄ vir q̄ tuorū decim. & mulier duodecim habeat annos. absq̄ licentia epi presume ret copulare. Sacerdotibus etiam inhabetur. ne aliquos (nisi trina proclamatione premissa in tribus diebus dominicis vel festiuis) matrimonialiter presumat iungere. nec in gradu (quē ius canonicū prohibet) coniungat. Hoc autē vicinū districtius est obseruandū. Gradus autē consanguinitatis doceant parochianos suos sacerdotes raliiter computare. Patres sunt p̄mo gradu. filij duoz fratrum (q̄ attendi dicunt cognati germani) sunt in secundo gradu. Filij duoz cognatorū sunt in tercio gradu. Porum autem filij (quos vulgus tercios cognatos appellat) sunt in quarto gradu. Inter istos non est matrimonij legitimū nisi cū eis per sedem ap̄licam dispenset. Ubi norandū q̄ in quarto gradu consanguinitatis attinet n̄hi aliquis. in eodem gradu affinitatis attinet n̄hi vxor eius. vel quelibet alia quā ipse carnaliter cognouit. Itē norandum q̄ inter compatrē & commatrē ipsius. & inter patrini & filiolarū vel inter filios carnales patrini. & illam quā ipse de sacro fonte leuauit. v̄l inter filios carnales alicui. & illā quā ipsemet baptisauit non est legitimū cōnubiū. nisi summ⁹ pontifex dispesauerit cū eisdē Porro si in cōsputatōe graduū dubitatio aliq̄ emerferit cōsulere dñt sup hoc sacerdotes ep̄m anteq̄ in m̄rimonio p̄trahēdo v̄tē p̄cedat. Itē sub pena excommunicationis phibere dñt. ne alter cōiugū ad religionē transeat. nisi de licentia alteri cōiugis. & autoritate p̄prij ep̄i. Prohibet autē in p̄silio lasceranen. sub pena suspensionis. ne aliq̄s pro b̄ndictione nubentiū vel exequijs mortuoz vel p̄ alijs sacramētis pecuniā exorire p̄sumat. vel filij deiuliores exigit. vel p̄pter hoc fictitia impedimēta opponat. supra illō qd̄ dicit dñs in euāgelio. Gratis accepistis gratis dare. Debēt tñ a p̄rochianis (q̄bus cōmissa s̄t sacra) pie p̄suetudines obseruari. & sunt p̄ ep̄m p̄p̄secuti. q̄ maliciose nitunt laudabilē cōsuetudinē imutare. Non debet autē sacerdos aliq̄s in h̄mōi casib⁹ ius dicere. sed apud supiorē deponere querelā. & litere & absq̄ difficultate cōferre eccl̄astica sacramenta. Itē mulieri secō nubēti nullus sacerdos b̄ndictōem impedere d̄. q̄ cū in p̄mo matrimonio fuerit b̄ndicta non est b̄ndictio iterandā. nisi loci consuetudo aliter obseruaret. Item quādo aliquis de contrahēdo matrimonio fidem dedit alicui mulieri. nullatenus coniungat eum sacerdos matrimonialiter alteri mulieri. etiā si p̄mam nō cognouerit car

Manuale

habetur nisi aliquid aliud esset euidens impedimentum canonicum inter prius
mos propter quod non possent legitime copulari. Si autem de impedimento
an sit legitimum dubitetur. episcopus consulatur. Verum quoniam propter restitutum falsitatem con-
tingit interdum vera et legitima con nubia illegitime separari. Saue dum est
omnino ne causa diuortij coram aliquo ventulet nisi coram episcopo. vel coram alio de ma-
dato eius speciali. Item presbiteri pluries in anno mulieres conjugatas
monere debent in ecclesia ne vota faciant atque viros suos consensu. et etiam
maxime debent precauere de illis votis. que possent inter ipsas et viros
suos discordiam seminare

De sacramento extreme unctionis

Capitulum viij.

De sacramento extreme unctionis moueant plurimum sacerdotes. ut
omnes tam diuites quam pauperes ipsum quoniam graui laborant infirmitate
perant et deuote suscipiant. quod sicut dicit beatus Iacobus apo-
stolus. per illud peccata venialia dimittuntur. et quandoque allentur in
firmus. et quandoque etiam ad veram cordis contritionem et ad eterni gau-
dij considerationem per eam incitatur. Doceant autem populum sacerdotes
hoc sacramentum posse licite iterari in aliqua infirmitate. de qua mor-
tis periculum timeatur. et post susceptum licite ad opus conjugale redi-
re si ab illa infirmitate conualuerit. Illud autem districte presbiteris
est cauendum. ne diaconos ad audiendas infirmorum confessiones mit-
tant. cum ipsi absoluendi eos non habeant potestatem. tamen absenti sa-
cerdote diaconus infirmum visitare potest et ad veram cordis contritio-
nem inducere. et si in eo viderit vera penitentiae signa et magnam volun-
tatem confitendi et communicandi si sacerdotem presentem haberet. potest
et debet eum confortare et spem salutis firmam dare. non obstante abs-
sentia sacerdotis. quam cito autem sacerdos venerit festinet infirmum visita-
re. eius confessionem audire. et sacramentum domici corporis de-
clarare. Infirmum autem in extremis laborantem et digne penitentem ab
omnibus peccatis et excommunicationibus absoluat sacerdos. et ei nullam
penitentiam iniungat sed dicat eidem. quod si de infirmitate conualuerit ad
sacerdotem festinet. et tunc ei penitentia competens iniungat. et si excom-
municatus erat ad illum (qui cum excommunicauit) dirigatur (qui se-
illi ut iuri pareat respiciat. quod ut faciat. debet ab eo sacerdos (quod eius
in extremis absoluit sufficientem recipere cautionem. Quod si infirmus
obierit excommunicatus carebit ecclesiastica sepultura. licet penitens sit.
donec per excommunicationem suam absoluat. et tunc de mandato ipsius
(nisi aliud obstitat impedimentum legitimum) poterit in cineribus sepeliri.
Cum autem anima multa preciosior sit corpore. provideat sacerdos
ne aliquis medicorum. vel aliqua mulier sortiga pro corporali sanitate
aliquid egroti consular quod in eius anime periculum conuertat. Sa-
cerdos vero audita morte parochianorum suorum. eos statim absoluerit
debet. dicendo **De profundis** eius collecta Inclina. si vir fuerit. vel cum
collecta **Quiescat** domine. si mulier fuerit. **Mulieres** quoque in partu mor-
tue scindant. et hoc si infans viuere credatur.

De negotijs officij clericorum.

Capitulum. ix.

ix.

Furatorum

Quantum autem omnes sacerdotes & Innocentius tertius in consilio generali de vita & honestate clericorum ordinavit in hunc modum. Clerici officia vel negotia secularia non exercent in honestate. Similes & ioculatoribus & histrionibus non intendant. & tabernas proflus evitent. nisi forte causa necessitatis in itinere constituti. Ad aleas non ludant. vel taxillis. nec homini ludis intersint. Consuram habeant congruentem & se in officiis ecclesiasticis & in alijs bonis studijs exercent diligenter. Qui si beneficiati sunt. aut in sacris ordinibus constituti. clausa deferant desuper indumenta. nimia breuitate vel longitudine non noranda. Damnis rubeis vel viridibus. nec non manicis seu forularibus consuticis aut rostratis. frenis. sellis. pectoralibus. calcaribus deauratis vel aliam supfluitatem vel vanitatem habentibus non utantur. neque cappis manicatis infra ecclesiam non utantur. Culcellum cuius cuspidem non deferant. nec comam narrant nisi iusti causa timoris. Fibulas vel corrigias auri vel argenti ornatum habentes non ferant. Nec annulos. nisi quibus competit ex officio dignitatis. nec cuphas lineas. Porro negotia secularia non agant. sicut dicit consilium maguntense. nec munera iniusta accipiant vel dant. Contentiones. lites rixas in placitis secularibus non faciant. excepta defensione orphanorum & viduarum. Turpis facti vel verbi ioculatorum vel locum secularem non diligant. In delicijs velle viuere. gulam. ebrietatem. pondera iniusta vel mensuras habere canes & aues sequi ad venandum. & omnibus & quibuslibet causis supfluis caueant interesse. que omnia & his similia ministris altaris interdicimus. De quibus ad Timotheum ait apostolus. Nemo ministrans deo implicat se negotijs secularibus. ut ei seruiat cui se probauit. Etiam sub pena suspensionis officij & beneficij omnibus sacerdotibus et clericis in sacris ordinibus constitutis inhietur ne aliqua occasione vel necessitate in domo sua vel alibi teneant seu habeant mulierem. aut frequentent loca ubi sunt mulieres de quibus est suspicio habenda. quia inde potius scandalisares. Incumbit autem archidiaconis archipresbiteris & decanis ruralibus. ut sic delinquentes episcopi denuncient & accusent. ut animarum strages (quam ipsi faciunt & facto & scandalo) pro eorum pudentiam euitetur. Item inducit supradictus Innocentius in consilio generali ut caste viuere studeant vniuersi presbiteri in sacris ordinibus constituti. & ab omni libidinis vicio se precaueant. maxime illo propter quod venit ira dei in filios diffidentie. quatenus in conspectu omnipotentis dei puro & mundo corde valeant ministrare. Si quis tamen hac de causa suspensus presbiter celebrare diuina presumpserit. non solum ecclesiasticis beneficijs spoliatur. verum etiam pro duplici culpa perpetuo deponatur. Si quis vero concubine sue publice (que propter fornicationem quam cum ipso commisit excommunicata est) ausus fuerit carnaliter commisceri. ipso iure est excommunicationis vinculo irretitus. Unde Gregorius papa. Si concubine publice clericorum ecclesiastice censure distractione nosentur. eosdem concubinos non est dubium sententia maioris excommunicationis inuolui. quod post latam sententiam. communicat in codez crimine criminofus. Et sciendum est. quod in ista & in qualiter alia maioris

Manuale

excommunicatōis sententiā clericī ordines susceperint. vel in susceptis sa-
cris ordinibus ministraverint. irregularitatem incurrunt. super quā non
(nisi per sedem apostolicam poterit dispensari) Laborare debent etiam pro
viribus sacerdotes ne clericī vel laici publice habeant in suis parrochijs
cōcubinas. Et si post trinam admonitōem non cessauerint. tam ipse quā
ipsa ab ingressu ecclesie (donec dimiserint) arceant. Nullus em̄ clericus
debet dicere vel scribere vel pronuciare iniam sanguinis. vel litteras pro
vindicta sanguinis destinandas dicere. nec ubi exerceant interesse. nec
domū suspectā (nisi cum grauib; psonis et famosis) intrare. Tres nul-
lus sacerdos habere debet curam duarū ecclesiarū. quāz vna sufficit com-
petenter. nisi dependeat ab altera. vel nisi cum dispensatōe sedis apostolice
Nullus autē sacerdos habens curā animarū debz esse vicarius in parro-
chia aliena. Tres sacerdotes vicarij alterius diocesis indigentes an-
teq; eos ad officiū sacerdotale admittant. licentiā ab ep̄o obtinere des-
bent. qui (nisi litteras testimoniales ep̄i sui exhibeant) non debent admit-
ti. Officiū diurnū et nocturnū dicere debent sacerdotes distincte et
ap̄te. in q̄sum dñs dederit. et deuote s̄m vsū ecclesie cathedralis. sicut
antē clericī in sacris ordinibus cōstituti orare tenent. Item de Inno-
centius tertius. q; ecclesiarū questores (quoz q̄dam abusiones nōnullas
in sua p̄re dicitōe ne pponunt et interdum errores) admitti phibent. nisi
si per apostolicas. vel dioecanis veras testimoniales litteras. et tunc eis dicere
debent q; nihil populo pponant nisi in indulgentiā eoz. si quā forte habēt.
vel p̄ illius loci presbiterū (si q̄stor ad alias ecclesias ire voluerit) poterit
indulgentiā p̄dicare et elemosinā colligere. quā si forte sacerdos colle-
git absq; dñmūtōne questori restituit. ne a summo iudice furti iudicio
condēnet. nec perat aliqd. p̄ labore. sed sit dñs merces eius. Tres que-
stores non s̄t permittēdi missas sup archas celebrare. quoz etiam litte-
ras inspicere debent sacerdotes studiosi. ne in i p̄tis aut sigillo aliq; sit
falsitas subordinata. et si inuenta fuerit non est recipiendus questor. sed
falsitas huiusmodi ep̄o est intimanda. Item sacerdotes (nisi velint)
questoribus necessaria non tenent ministrare. nisi ep̄s expresse in litteris
suis hoc mandat. Attendere debent insup arcentissime sacerdotes ne
predicationes clandestine fiant in parrochijs eorundez. hoc em̄ repro-
bat dñs in euangelio dicens. Ego palam locutus sum in mundo. et in
oculto locutus sum nihil. quas si forte (quod deus auertat) in parro-
chia sua inuenerit. laborare debet pro viribus q̄toctius extirpare. et
nihilominus ep̄o nunciare factum. Ipsi etiam sacerdotes per sanctam
conuersationem et predicationem populo suo pro viribus p̄sent. vt sic et
verbo p̄dicent et exemplo. Alioquin vltionem diuinam debet admo-
dum formidare. Sit em̄ dñs ad Ezechielem p̄phetam. Fili hominis
speculatorum dedi te domui israel. Audiens ergo ex ore meo sermo-
nem annuncabis et me. Si me dicente ad impium morte morieris. et
non fueris locutus vt se conuertat impius a via sua. ipse impius in ini-
quitate sua morietur. Si autē annunciant te ad impium vt a vijs suis
puertatur et non fuerit cōuersus a malicia sua. ipse in iniquitate sua mo-
rietur. porro tu animam tuam liter asti. sanguinem autem eius de ma-

Curatorū

nu rna non requirant

De immunitate ecclesiarum. et rerum ad eas pertinentium **Ca. 2.**
Apelleccilia sacerdotum. et etiam aliorum. aut carnes aut hoz
rea vel arche (nisi ad tenendum libros vel pannos aut vestes
ecclesie) minime ad mitti debent. nisi propter hostiles incur
sus. aut incendia repentina. vel propter alias necessitates urgentes. q̄
bus cessantibus res in loco pristino penende sunt. Item non sunt ha
tendi in ecclesijs matricularijs. ita q̄ possent iure hereditario officium
huiusmodi postulare. Item nullus in cimiterijs debet edificare. nec
domos dirutas iterum reformare est permitrendum. Item laborare
debent sacerdotes pro vitibus. ne in cimiterijs vel ecclesijs choroce dus
cantur: quia sicut dicit beatus Augustinus. Velius est in diebus dos
minicis arare et fodere. q̄ choreas ducere. Illud autem tanq̄ vene
num symoniae prauitatis est omnino cauendum ne illi (quibus eccles
sie conferuntur) eas cum noui census impositione aut veteris augmen
tatione. vel qualiter diminutione iuris capellante suscipiat. sed in pristi
na libertate dimittat. Sacerdotes quoq̄ omnes ecclesie sue redditus in
missalibus suis scribere debent. Item nullus res ecclesie sibi commis
se mobiles vel immobiles alienare debet. sed si sunt aliqua alienata in
q̄sum fieri poterit debet reuocare. Nullus etiam renunciare debet eccle
sie sue nisi in manu episcopi. Item curare debent ecclesiarum rectores ne
modum nouum repetendi decimas. primitias. oblationes. procuratio
nes vel alia ecclesie iura inueniant. vel laicis imponant absq̄ licentia
episcopi vel mandato. sed modus in parrochia probatus et vsitatus et
singulis obseruandus est. Item singuli sacerdotes sigillū habere dñi cū q̄ si
gillat. vt de curatoibz et amonitoibz alijs q̄ eos factz neq̄ant dubitari.

De obseruatione ieiuniorum

Capitulum xi

Sacerdotes populum inducere debent. vt omnes etatem ha
tentes legitima obseruent ieiunia pro suis viribus ab eccles
sia instituta. Sicut est ieiunium qua dragesime et quatuor te
porum. et vigilia natalis domini. sancti Iohannis bapriste
sancti Laurentij. Assumptionis beate Marie virginis. Omnium san
ctorum apostolorum. maxime illozum qui his verbis continentur.
Petrus et Andreas Iacobus cum Symeone iudas. Et ieiunem
nos ammonet atq̄ martheus. Ab hoc ieiunio excipitur vigilia beati
Iohannis euangeliste. qui infra natale domini est. et philippi et Iaco
bi. qui infra solennitatem paschalem accidit. Est etiam commendabilis
le et salutare in aduentu domini ieiunare illis hominibus. quibz domi
nus dedit salutem et voluntatem. Sanctorum quoq̄ vigilie (quorum
festiuitates in secundam feriam accidunt) non sunt in die dñica. sed in
precedenti sabbato ieiunande. Honore dñi etiam sacerdotes parrochia
nos suos. non tñ cōpellere. vt laudabile psuetudinem quarundaz et vo
ceti. imitantes in quarta feria et in sabbato (nisi in necessitate urgen
ti vel in solennitatibz precipuis) ab esu carnum abstineant. et etiam in
aduentu. Illi quoq̄ qui nec voto nec regulari abstinentia sic astris

B i

Manuale

eti. in sexta feria (si in ea natalis domini euenerit) carnibus vesci pnt
Si quis autem dominica prima quadragesime carnes oua vel lacticia
nia comedere psumpserit (quod quidam sortilegi in anime sue periculū
magnum facere referuntur) durius corrigantur

De festiuitatibus

Capitulum xij.

Quemittares obseruande sunt iste videlicet. Natalis domini cum
rota eb domada. Circumcisionis epiphanie domini. Et etiā fe
stiuitas Annunciationis beate Marie. Et festum inuentionis
et exaltationis sancte crucis. Et sanctum pascha cum tribus sequenti
bus diebus. Ascensio domini. Dies penthecostes cum tribus diebus
sequentibus. Festum sancti Iohannis baptiste. Et omnium aposto
lorum. Sancti Laurentij. Sancti Michaelis. Omnium sanctorum.
Sancti Martini. Festum patroni ecclesie. et dedicacionis ipsius. et om
nes dies dominici De aduentu autem domini sciendum qd semper pri
ma eius dominica est illa que proxima est festo sancti Andree apostoli
siue ante siue post. siue in ipso eiusdem apostoli festo si dominica fu
erit. Unde versus Andree festo vicinior ordine quouis. Aduentum
domini prima colit feria. Si cadit in lucem domini celebrat ibidem.

De bisexto.

Capitulum xij.

Sciendum est qd in anno bisextil computantur sup. vi. Kalēdas
marcij. vbi est littera. s. duo dies. et in ultimo celebratur festus
sancti Marthe apł. viij. Bisextum sexte martis tenuere kas
lende. Posteriori die celebrant festa marthe

De die pasche

Capitulum xij.

De die pasche sciendum est. qd semper celebratur in dominica ter
cia lunationis ipsius. que primo occurrit none post nonas mar
cij. viij. versus Post martis nonas luna primordia gras. Eius
lux terna. domini prebet tibi pascha. prebet in qua siue sit annus bisexti
tilis siue non. Tercia vero lux domini dicitur hic tertia dominica predi
celumationis. que scz occurrit de nouo post predictas martij nonas.
Si autem vis scire an presens annus sit bisextil vel non. diuide annos
ab incarnatione domini per quaternarios. quibus diuisis si nihil rema
net indiuisum. noueris annum presentem esse bisextilem. Alioquin totus
est annus post bisextum quorū anni remanent. siue sit vnus siue plures.
viij. versus Si per bis binos domini diuiseris annos. Qui fuerint sus
pra bisexti sint tibi summa. Quem inuenro plus nec minus esse memē
ro. Cetera qd de mille ducentis sexaginta annis diuisis per quatuor nisi
hil rem anet diuidendum. Unde anni (qui ex tunc sunt vsqz ad annū p
sentem) solūmodo diuidant. et clarescit verū pns annus sit bisextilis

De ieiunijs quatuor tempoy

Capitulum xv.

Ieiunijs quatuor tempoy tenendum est. qd canonicē celebrantur
tur in quarta feria. que occurrit proxime post exaltationem san
cte crucis. post festum sancte Lucie. post dies cinerum. et post
diem penthecostes. viij. versus. Post eruz lucia cineres charismata dia
Et det vota pia quarta sequens feria. Et his perpenditur qd si duo
feria memorata. scz crucis. et sancte lucie feria quarta euenerit. nō in ip

Curatorū

sa. sed insequentī feriā quarta sunt ieiunia celebrāda.

De sententiā exco[m]municatōis

Capitulum xvi.

His litteris non debent credere sacerdotes sup[er] exco[m]municatōis
bus ferēdis vel absolutōnibus sciendis. Sententias vero ab
ep[iscop]o vel eius officiali vel a iudicibus a sede ap[osto]lica transmissas
audacter ferre debēt. et lasas districte seruare. non p[er]centes timore alicui
vel amore. cū cōpassione t[ame]n eas denūciēt. non tanq[ua]m maliciofi et emuli.
sed vt patres. Illi autē qui exco[m]municatōis sententiā ferunt diligēter at
tendant illud quod dicit Innocētius tertius in consilio generali. **S**an
cro approbante consilio. phibemus. ne quis in aliquē exco[m]municatōis
sententiā (nisi competenti amm[on]itōe premissa et p[ro]sonis et doneis pre
sentibus. per quas si necesse fuerit possit p[ro]bari monitio) puulgare pre
sumat. quod si cōtra p[re]sumpserit etiam si iusta fuerit exco[m]municatōis
causa ingressum ecclesie p[er] mensum vnū nouerit sibi interdictum. **D**e h
etiam de Innocētius quartus. Quisquis exco[m]municat dictis proferat
et cā[m] expresse conferbat. p[ro]pter quā exco[m]municatio feratur. **E**xpluz
vero huius scripture tenetur exco[m]municator tradere infra mensem ex
co[m]municato. si fuerit requisitus. super qua requisitione fieri volumus ins
trumenta vel litteras testimoniales confici sigillo autentico sigillatas
Si quis autem iudicium huius institutionis temerarius violator exi
stat per mensem vnū ab ingressu ecclesie ac diuinis officijs nouerit se
suspensum. **E**t hec eadē in suspensionis ac interdicti sententijs volu
mus obseruari. **C**aveant autē ecclesiaz prelati et iudices vniuersi. ne p[ro]
dictam suspensionis sententiā incurrant. q[ui]n si contigerit eos sic suspē
sos diuina officia exequi. vt prius irregularitatem non effugient. su
per qua cū eis nisi per summū pontificem non poterit dispensari. **E**t
autē penam predictam parrochiales sacerdotes possint euadere. et ne
p[ro]pter suspensionem et irregularitatem superius memoratas (quas in
caute possint incurere diuine laudis organa suspendantur.) **C**aves
re debent sollicitē ne aliā sententiā p[ro]ferant generalem vel speciale
nisi cum magna delib[er]atione. et in casu in quo liceat s[ecundum] formā debitas
Demum et vniuersos et singulos p[re]biteros in d[omi]no deprecamur q[ui]
tenus elemosinas et iura pauperum et leprosozum viduar[um] et orphanor[um]
rum et aliarum miserabilium personarū cōtētur pietatis intuitu in parro
chijs suis pro viribus p[ro]mouere. **E**xemplo beati Siluestri pape. de quo
in vita sua legitur in hec verba. Nulla inops vidua. nullus orphanus
indigens in tota v[er]be rhomana poterat inueniri. cui[us] nomen in sua ma
tricula non haberet conscriptum. **S**acerdotes autem et clerici curam
animar[um] habentes tanto debent omnia sup[er]dicta p[ro]uare districtius. quā to
ex omissione alicui[us] nō solum dei offensam. sed etiā p[ro]pter hoc penā gra
uem infligendā a suis p[re]latis possint non immerito formidare

Explicit manuale parrochialium sacerdotum
actum Anno domini. M. cc. lvi.

BB 117

Manuale

eti. in sexta feria (si in ea natalis domini euenerit) carnibus vesci pnt
Si quis autem dominica prima quadragesime carnes oua vel lacticia
nia comedere psumpserit (quod quidam sortilegi in anime sue periculū
magnum facere referuntur) durius corrigantur

De festiuitatibus

Capitulum xij.

Diem itares obseruande sunt iste videlicet. Natalis domini
rota ebdomada. Circumcisionis epiphanie domini. Et etiā fe
stiuitas Annunciationis beate Marie. Et festum inuentionis
et exaltationis sancte crucis. Et sanctum pascha cum tribus sequenti
bus diebus. Ascensio domini. Dies penthecostes cum tribus diebus
sequentibus. Festum sancti Iohannis baptiste. Et omnium aposto
lorum. Sancti Laurentij. Sancti Michaelis. Omnium sanctorum.
Sancti Martini. Festum patroni ecclesie. et dedicacionis ipsius. et om
nes dies dominici De aduentu autem domini sciendum qd semper pri
ma eius dominica est illa que proxima est festo sancti Andree apostoli
siue ante siue post. siue in ipso eiusdem apostoli festo si dominica fu
erit. Unde versus Andree festo vicinior ordine quouis. Aduentum
dñi pma colit feria. Si cadit in lucem dñi celebrat ibidem.

De bisexto.

Capitulum xij.

Sciendum est qd in anno bisextil copurantur sup. vi. Kalēdas
marcij. vbi est littera. s. duo dies. et in ultimo celebratur festus
sancti Marthe apli. vii. Bisextum sexte martis tenuere kas
lende. Posteriori die celebrant festa marthe

De die pasche

Capitulum xij.

De die pasche sciendum est. qd semper celebratur in dominica ter
cia lunationis ipsius. que primo occurrit none post nonas mar
cij. vii. versus Post martis nonas luna primordia gras. Eius
lux terna. domini prebet tibi pascha. prebet in qua siue sit annus bisexti
tilis siue non. Tercia vero lux domini dicitur hic tertia dominica predi
cacionis. que seorsum occurrit de nouo post predictas martij nonas.
Si autem vis scire an presens annus sit bisextil vel non. diuide annos
ab incarnatione domini per quaternarios. quibus diuisis si nihil rema
net indiuisum. noueris annum presentem esse bisextilem. Alioquin totus
est annus post bisextum quorū anni remanent. siue sit vnus siue plures.
vii. versus Si per bis binos domini diuiseris annos. Qui fuerint sus
pra bisexti sint tibi summa. Quem inuenro plus nec minus esse memē
ro. Cetera qd de mille ducentis sexaginta annis diuisis per quatuor nis
hil rem anet diuidendum. Unde anni (qui ex tunc sunt vsqz ad annū p
sentem) solūmodo diuidant. et clarescit verū pñs annus sit bisextilis

De ieiunijs quatuor tempoy

Capitulum xv.

Ieiunijs quatuor tempoy tenendum est. qd canonicē celebrantur
tur in quarta feria. que occurrit proxime post exaltationem san
cte crucis. post festum sancte Lucie. post dies cinerum. et post
diem penthecostes. vii. versus. Post erux lucia cineres charismata dia
Et det vota pia quarta sequens feria. Et his perpenditur qd si duo
festa memorata. seorsum crucis. et sancte lucie feria quarta euenerit. nō in ipso

Curatorū

sa. sed insequenti feria quarta sunt ieiunia celebranda.

De sententia excommunicatōis

Capitulum xvi.

Siq̄ litteris non debent credere sacerdotes sup̄ excoicationis
bus ferēdis vel absolutōnibus sciendis. Sententias vero ab
ep̄o vel eius officiali vel a iudicibus a sede ap̄lica transmissas
audacter ferre debēt. et lasas districte seruare. non p̄centes timore alicui
vel amore. cū cōpassione tñ eas denūciēt. non tanq̄ maligni et emuli.
sed vt patres. Illi autē qui excoīunicatōis sententiā ferunt diligēter at
tendant illud quod dicit Innocētius tercius in consilio generali. **S**ac
cro approbante consilio phibemus. ne quis in aliquē excoīunicatōis
sententiā (nisi competenti ammūnitiōe premissa et p̄sonis et doneis pre
sentibus. per quas si necesse fuerit possit p̄bri monitio) puulgare pre
sumat. quod si cōtra p̄sumpserit etiam si iusta fuerit excoīunicatōis
causa ingressum ecclesie p̄ mensum vnū nouerit sibi interdictum. **D**e h
etiā de Innocētius quartus. Quisquis excoīunicat dicitis proferat
et cām expresse conferbat. p̄pter quā excoīunicatio feratur. **E**x
ceptus vero huius scripture tenetur excoīunicator tradere infra mensem ex
coīunicato. si fuerit requisitus. super qua requisitione fieri volumus ins
trumenta vel litteras testimoniales confici sigillo autentico sigillatas
Si quis autem iudicium huius institutionis temerarius violator exis
tat per mensem vnū ab ingressu ecclesie ac diuinis officijs nouerit se
suspensum. **E**t hec eadē in suspensionis ac interdicti sententijs volu
mus obseruari. **C**aveant autē ecclesiaz prelati et iudices vniuersi. ne p̄
dictam suspensionis sententiā incurrant. qm̄ si contigerit eos sic suspē
sos diuina officia exequi. vt prius irregularitatem non effugient. su
per qua cū eis nisi per summū pontificem non poterit dispensari. **E**t
autē penam predictam parrochiales sacerdotes possint euadere. et ne
p̄pter suspensionem et irregularitatem superius memoratas (quas in
caute possint incurere diuine laudis organa suspendantur.) **C**aves
re debent sollicitē ne ali. quā sententiā p̄ferant generalem vel speciale
nisi cum magna deliberatione. et in casu in quo liceat s̄m formā debitas
Denūm et vniuersos et singulos p̄biteros in dño deprecamur q̄s
tenus elemosinas et iura pauperum et leprosozum viduarū. et orphanorū
rum et aliarum miserabilū personarū conetur pietatis intuitu in parro
chijs suis pro viribus pmouere. **E**xemplo beati Siluestri pape. de quo
in vita sua legitur in hec verba. Nulla inops vidua. nullus orphanus
indigens in tota vrbe rhomana poterat inueniri. cui⁹ nomen in sua ma
tricula non haberet conscriptum. **S**acerdotes autem et clerici curam
animarū habentes tanto debent omnia sup̄ dicta seruare districtius. quā to
ex omissione alicui⁹ nō solum dei offensam. sed etiā p̄pter hoc penā gra
uem infligendā a suis p̄latis possint non immerito formidare

Explicit manuale parrochialium sacerdo
rum actum Anno domini. M. cc. lv.

BB 117

Iuratorum

Quiritur de allocutione sacerdotis et muti in inductioe ad Iu-
tendū. **O**ctet em̄ sacerdos pponere ei de dilectioe dei patris. quō
misit filiū suū v̄nigenitū ppter peccatores in mundū. et de chas-
titate xpi. qualiter p peccatoribz redimēdis mortuus est. spinis coronas-
tus. lancea pforatus. manibz et pedibz clauis affixus. **E**t cū in omnibus
diues esset. p nobis paup factus est. vt nos inde ditaremur. **C**ōfiteat̄
vt moys xpi sibi. psit. **I**te xps non venit ppter iustos. sed ppter peccat-
tores. **I**tem deus inquit. **N**olo mortē peccatoris. sed magis vt **q**uer-
tatur et viuat. **I**tem si p̄fiteatur gaudium facit angelis dei. **I**tem p̄for-
ter cum negatio petri. p̄secutio pauli. peccatū marie magdalene. confes-
sio latronis. adulteriū dauid. **Q**ui tamē omnes (quibz grauit̄ peccat-
uerint) veniam p penitētiā obrinuerūt. facta confessione sacerdos de-
bet inducere penitēte ad tria. **P**rimo vt firmiter pponat absqz iuramē-
to vel voto vt de cetero abstineat a peccato mortali. et ab his que cōfes-
sus est. et precipue de luxuria. **S**ecdo vt omnē rancorē dimittat si habeat
aliquem. **T**ercio vt si habet aliquid de alieno. vt iniuriam fecit alicui q̄-
cūqz poterit. p posse suo satisfaciat. et si aliqd istoz facere noluerit nō d̄z
ei iniungere penitētiā. sed potius innotescere vt nō communicet. et q̄
si sic moreret̄ damnaretur. **C**ōsiliū tamen potest ei dare vt nō cesset
a bonis opibus. vt dñs det ei cor melius penitens. **S**i vero ista tria ve-
lit facere debet attendere vtrū sit in excommunicatione vel nō. **S**i sit in ex-
communicatione et ad eū non p̄tinet. ad eum mittat ad que p̄tinet. **S**i
vero possit absoluerē absoluat cū disciplina et psalmo. **M**iserere. **S**i ve-
ro in minori excommunicatione. solo verbo absoluat et dicat. **M**iseriarur-
tui deus. **Q**uibus factis debet ei penitētiā iniungere quam possit por-
tare. **S**i vero eum inueniat in aliquo peccato quod p̄tineat ad episcopū
mittatur illuc. **E**t si in aliquo casu papali inuenierit eū mittat ad papā

Casus episcopo referendi sunt isti

Incendiarij. **F**ractio voti: iniectōes manū in parentes **H**omicidia
Vulieres necantes pueros vel abortum. pcurantes. **S**cruprum monti
alium. **I**ncensus de parentela vel consanguinea vel affinea **P**eriuurij pec-
catum. **P**eccatū p̄tra naturam. **S**acrilegiū. **S**ortilegiū. **C**ū brutis

Isti sunt casus papales

Omnis deuote debet veniam rogitare
A papa. feriens clericum. falsarius. vrens
Occlesiam. **S**ymon. audens celebrare ligatus.



Quid in qd corpib
Et cito in tertia
Hic dicit beatus Augustinus

Molite glem
humana frag
judicare in
damnatione de
vit gesser
bono sibi par
ad finaliter

multis
peperit
in qd
vnde
homo
peccati
Quia
judicabit

Deus dicit Ysaia

33. V 4
nulla potest
impictas
dicabimini
ini e qd. si ex
quemq. suspicose
quid aliquem
et peccator' oras
nihil solitas
multi ad aduersa
annat' d:
dicere. viij
et peccator' super
suo dicit
ralet. Os sicut
arissime Quid
auatam
cassionem et Repore
sed cassione puita
Vnde animo
atque animo apudere
icit. Judith. viij
interius et eius
populorum
dicit. si impium
se apud
mcl. qd?

